

Pathology of Urban Landscape and Facade Rules and Policies from the Perspective of Shia Jurisprudence

Asghar Molaei *

Associate Professor of Islamic Urbanism, Tabriz
Islamic Art University, Tabriz, Iran

Mohammad Akbari
Riyabi

Ph.D Candidate of Islamic Urbanism, Tabriz
Islamic Art University, Tabriz, Iran

Abstract

Irregularity and disturbance in facades' materials, facades' form and style, openings' number and form, billboard advertisements, and extensions to facades have distanced the landscape of modern cities from the ideal Islamic model. The damages to the facades and their insecurity necessitate carefully examining the conformity of the facades' condition with the expectations of Islamic jurisprudence. This qualitative research tries to pathologize urban landscape and facade policies through library studies, content analysis of Shia jurisprudence texts, and field observations. Assessing the conformity of the policies governing urban landscaping with Shia jurisprudence is the primary purpose of this research, and by referring to the rules of the sanctity of emulating outsiders, the rule of prohibition of detriment, the rule of destruction, and the rule of respecting human rights and avoiding aristocracy, it criticizes and analyzes the pathology of urban facades. This article concludes that a committee of experts in facade design, urban landscape, and jurisprudential rules should examine the conformity of facade designs and patterns with the jurisprudential rules and the ethical rules of the urban landscape. At the undergraduate level, it is essential to teach construction supervisors the policies of jurisprudence governing the urban landscape. Furthermore, due to its characteristics, each of the materials may conflict with some jurisprudential rules, which require facade designers to provide patterns in accordance with the ethics of landscaping and the jurisprudence rules.

Keywords: Islamic Ethics, Jurisprudential Rules, Urban Landscape, Façade.

This article is extracted from the doctoral course of Islamic urban planning titled "Islamic Jurisprudence, Law and Ethics in Urban Planning" in the Faculty of Architecture and Urban Planning of Tabriz University of Islamic Arts under the guidance of the first author.

* Corresponding Author: a.molaei@tabriziau.ac.ir

How to Cite: Molaei, A., Akbari Riyabi, M. (2023). Pathology of Urban Landscape and Facade Rules and Policies from the Perspective of Shia Jurisprudence, *Journal of Urban and Regional Development Planning*, 8(24), 181-215.

Introduction

Visual disorder and disturbance, resulting from a lack of thought control, are abundantly observed in the view of urban spaces in facades' materials, form and style, openings' number and form, billboard advertisements and extensions to facades (Iman, 2013). Another issue related to the appearance of urban buildings, which is becoming increasingly abundant today, is the issue of showing off and pretending to be aristocracy. This is because in the religion of Islam and traditional Iranian urban planning, uniformity, introversion, equality and fraternity and avoiding aristocracy have always been considered values (Khalifai, 2017).

In today's cities, we see numerous and diverse patterns of facade construction, which alone cannot have a definite adverse verdict. But in many cities, this multiplicity and diversity have been actualized in an uncontrolled, unbridled and exaggerated way, in a way that the output of the urban landscape in the section of building facades has turned into forty pieces of normative and anti-value patterns and an amalgam of styles and materials. It has created various geometries and implementation methods. Every building tries to show off its appearance in such a limitless space.

This article responds to the question: "What are the damages of contemporary urban facades from the perspective of Shia jurisprudence?" And it has been followed to measure the conformity of the policies governing urban landscaping with the principles of Shia jurisprudence.

In this section, the theoretical literature of the subject, including terminology, key concepts and existing theories, are examined in the first step and then practical experiences in the second step. In the theoretical background of the Islamic urban civil engineering system, Islamic jurisprudence provides the ideological content of this system, and the technical knowledge of civil engineering provides the form, format, and implementation form of this system (Araki, 2017). Studies of the existing literature show that in the definition of the word "jurisprudence", despite the many expressions, there is a relative consensus with the theme of "understanding and deep understanding of a specific subject based on reference to authoritative documents".

METHODOLOGY

The current study was written with the aim of assessing the compliance of the governing procedures of urban landscaping with Shia jurisprudence and Islamic ethics. This article, in a descriptive-analytical method, has used library study techniques and the content analysis process of Shia jurisprudential texts (commentaries and compilations) and urban literature. In other words, the purpose of this article is to explain the needs of building facades in contemporary Iranian cities from the perspective of Islamic

jurisprudence. This research compares and evaluates three models of glass, composite, and Roman facades, as examples of common non-native and luxurious models in facade construction, in terms of jurisprudence rules and professional ethics that oversee the image and urban landscape. The meta-criteria of beauty, safety, privacy, and aristocracy with their broad concepts have been placed as the criteria of this analysis.

RESULTS & DISCUSSION

Iranian-Islamic architecture and urban planning have a unique design, elegance and precision. In the meantime, the principles of the Islamic worldview have left an indelible influence on its identity and shaping. Dividing the length of the wall with vertical and horizontal proportions, the symmetry of the whole wall, the repetition and rhythm in the whole wall, framing proportions by vertical and horizontal elements, the height of the ground floor being higher than the upper floors, breaking the line of the ground and the sky by vertical elements, the hierarchy of the frame, the arrangement, the number of individual openings, the use of the pillared hall in the central openings, the hierarchical symmetry, the emphasis on the line of the sky and the ground, and the traditional Iranian-Islamic urban planning strategies are known in landscaping (Bahrini and Khosravi, 2013).

By studying documents in various texts, principles of the landscape of the Islamic city can be extracted, some of which are listed below: the principle of unity while plurality in Iranian-Islamic architecture and urban planning, the principle of moving from plurality to unity in spatial and geometric structure, the principle of centralism, the principle of ranking, the principle of avoiding extravagance and corruption, the principle of justice and humility, the principle of servitude, monotheism and guidance, the principle of meaningfulness of the environment for humans, the principle of hijab and avoiding the creation of sinful conditions, the principle of collective identity and avoiding dependence on strangers. The principle of monotheism, Islamic ethics, and Christianity (Mulaei, 2017; Naghizadeh et al., 2019; Pak Fitrat and Heydarzadeh, 2016; Karbaschi et al., 2012).

CONCLUSIONS

This section states several jurisprudential rules related to urban landscaping and views of Iranian-Islamic cities. 1. The jurisprudential rule of the sanctity of emulating outsiders, 2. The jurisprudential rule of the necessity of respecting human rights, 3. The jurisprudential rule of prohibition of detriment, 4. The rule of avoiding aristocracy, 5. The rule of destruction, 6. Islamic ethics.

The findings of the present research indicate that in decision-making, in the field of the urban landscape, the presence of a group of urban landscape

jurisprudents who, in addition to being familiar with the concepts of urban planning, can review and adapt the proposals to the rules of Islamic jurisprudence is essential. Furthermore, the observance of Islamic ethics, which includes professional ethics, is mandatory for all designers and managers of urban facades and institutions such as the engineering system, beautification and urban landscape organizations, municipalities, etc., regarding the adoption of measures to adhere to designers and consider these ethical and jurisprudential principles in facade construction regulations will be responsible. On the other hand, citizen participation and every person living in urban areas, as a public demand, expect to consider facades in accordance with the principles and rules of Islamic jurisprudence, and planning regarding the emergence and emergence of Islamic ethics in urban facades is the responsibility of institutions in charge of urban planning laws in the heart of civil societies.

فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای
سال هشتم، شماره ۲۴، بهار ۱۴۰۲، ص ۱۸۱ تا ۲۱۵
www.urdp.atu.ac.ir
DOI: 10.22054/urdp.2023.69365.1468

آسیب‌شناسی قواعد و رویه‌های منظر و نماهای شهری از منظر فقه شیعه

اصغر مولائی* * دانشیار شهرسازی اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

محمد اکبری ریایی دانشجوی دکتری شهرسازی اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

چکیده

بی‌نظمی و اغتشاش در مصالح نماها، فرم و سبک نماها، تعداد و فرم بازشوها، تابلوهای تبلیغاتی و الحاقات نماها، منظر شهرهای امروزی را از الگوی مطلوب اسلامی دور کرده است. آسیب‌های نما و ناایمنی آن، لزوم بررسی دقیق انطباق وضعیت نماها با توقعات فقه اسلامی را محرز می‌نماید. این پژوهش کیفی از طریق مطالعه کتابخانه‌ای، تحلیل محتوای متون فقهی شیعه و مشاهده میدانی، سعی در آسیب‌شناسی رویه‌های منظر و نماهای شهری، دارد. سنجش انطباق رویه‌های حاکم بر منظرسازی شهری با فقه شیعه هدف اصلی در این پژوهش بوده و با اشاره به قواعد حرمت الگوگیری از بیگانه، قاعده لاضرر، قاعده اتلاف، قاعده رعایت حق‌الناس و پرهیز از اشرافیگری، به نقد و آسیب‌شناسی نماهای شهری پرداخته است. این نوشتار نتیجه می‌گیرد کمیته‌ای متشکل از متخصصین نماسازی، منظر شهری و قواعد فقهی می‌بایست انطباق طرح‌ها و الگوهای نماسازی را با قواعد فقهی و قواعد اخلاقی منظر شهری بررسی نمایند. در سطح کارشناسی نیز آموزش مبانی فقهی حاکم بر منظر شهری به ناظران ساختمانی اهمیت دارد. همچنین هریک از مصالح به‌واسطه ویژگی‌های خود ممکن است با برخی از قواعد فقهی منافات داشته باشد که الزامی است طراحان نما مطابق با اخلاق منظرسازی و در انطباق با قواعد فقهی اقدام به ارائه الگوها نمایند.

کلیدواژه‌ها: اخلاق اسلامی، قواعد فقهی، منظر شهری، نما.

این مقاله از درس دوره دکتری شهرسازی اسلامی با عنوان "مبانی فقهی، حقوقی و اخلاق اسلامی در شهرسازی" در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز با راهنمایی نویسنده اول استخراج شده است
* نویسنده مسئول: a.molaei@tabriziau.ac.ir

مقدمه

بی‌نظمی و اغتشاش بصری که حاصل عدم کنترل اندیشیده است، در مصالح، فرم و سبک نماها، تعداد و فرم بازشوها، تابلوهای تبلیغاتی و الحاقات نماها، به‌وفور در منظر فضاهای شهری مشاهده می‌گردد (ایمان، ۱۳۹۳). مسئله دیگر ناظر بر نمای ابنیه شهری که امروزه وفور روزافزونی گرفته است، مسئله خودنمایی و تظاهر به اشرافیگری شمارده می‌شود. این در حالی است که در دین مبین اسلام و شهرسازی سنتی ایرانی همواره یکرنگی، درون‌گرایی، برابری و برادری و پرهیز از اشرافی‌گری به‌عنوان ارزش تلقی می‌شده است (خلیفه‌ای، ۱۳۹۷).

در حوزه منظر و نماهای شهری پژوهش‌های متعددی انجام شده است. مشکلات نماهای شهری و علل مطرح‌شده برای آن در پژوهش «پدیدارشناسی نمای ساختمان‌های مسکونی و سیر تکوینی توقعات از آن» (پاکزاد، ۱۳۸۲) بررسی شده و عواملی مانند اعمال سلیقه مالک یا کارفرما، هنرنمایی اغراق‌آمیز برخی از طراحان، فقر فنی سازندگان، مواد و مصالح نامرغوب، عدم کنترل نقشه و پایان کار نماسازی توسط شهرداری، عدم آگاهی به اصول معماری سنتی ایران، عملکردگرایی، به‌کارگیری مدولاسیون و حاکمیت زاویه قائمه ریشه‌های مشکل ذکر شده است. ادیب‌زاده در پژوهش خود با استناد به رساله حقوق امام سجاد (ع)، مباحث «حق نظاره» برای کاربران فضا و «حق جلوه» برای ابنیه کالبدی را مطرح می‌کند. مسئله سوم حادث در وضعیت موجود منظر شهرها، آسیب‌ها و نایمن بودن نماها و مخاطرات آن‌ها است. امروزه به‌واسطه پیشرفت تکنولوژی، شیوه‌های ساخت و ورود ماشین‌آلات متعدد به عرصه ساختمان‌سازی، حرفه ساخت ابنیه از پیچیدگی و ظرافت بسیاری برخوردار گشته است. تخصص‌های فراوان و شاخه‌های مختلفی به‌واسطه عمران و معماری شکل گرفته‌اند و نماسازی به‌عنوان فعالیتی حرفه‌ای_هنری شناخته می‌شود.

اما مسئله اینجاست که روند گسترش شهرها و ساخت‌وساز از چنان سرعتی برخوردار است که روزانه ساختمان‌های بسیاری به‌دوراز چشم مهندسان ناظر و با نیروهای غیرمتخصص، ساخته می‌شود. در این بنبوه نماهای نایمینی به لحاظ مصالح مورد استفاده،

بحث حریم و محرمیت، نماهایی که نورپردازی نایمن دارند یا سیم‌کشی‌های متعدد و خطرآفرین احتمال بروز حوادث غیرمترقبه را بالا می‌برد. امروزه شهرها به محلی برای کسب و انباشت سرمایه بدل شده است و این رقابت بی‌حد و حصر بر سر کسب سود، تبلیغات تجاری و کالاهای خودنما را در رقابت فرا تصویری قرار می‌دهد.

در شهرهای امروزی شاهد الگوهای ناماسازی متعدد و متنوع هستیم که به تنهایی نمی‌تواند حکم قطعی منفی داشته باشد؛ اما در بسیاری از شهرها این تعدد و تنوع به صورت کنترل نشده، افسارگسیخته و اغراق‌آمیز به فعلیت رسیده، به گونه‌ای که خروجی منظر شهری در بخش نماهای ابنیه به چهل‌تکه‌ای از الگوهای هنجارین و ضدارزشی تبدیل شده است و ملغمه‌ای از سبک‌ها، مصالح، هندسه‌ها و شیوه‌های اجرایی گوناگون پدید آورده است. در چنین فضای بی‌حد و حصری هر بنا سعی در جلوه‌گری و شاخص‌نمایی خود دارد.

با عنایت به اینکه اسلام دین توحیدی کامل است، اصول زندگی سعادتمندانه بشری در آموزه‌های آن بیان گشته، از سوی دیگر فروع و جزئیات به واسطه علم فقه، توسط فقهای واجدالشرايط استخراج می‌گردد، به نظر می‌رسد می‌توان شرایط مذکور شهرسازی، منظرسازی و ناماسازی را با توجه به علوم فقهی نقد کرد.

نوشتار حاضر در پاسخ به این پرسش که: «آسیب‌های نماهای شهری معاصر از منظر فقه شیعی کدام‌اند؟» و باهدف سنجش انطباق رویه‌های حاکم بر منظرسازی شهری با اصول فقهی شیعه دنبال شده است. به‌عنوان فرضیه پژوهش حاضر گمان می‌رود نماهای رومی، ناماسازی کامپوزیت و ناماسازی شیشه‌ای که همگی غیربومی بوده و بر پایگاه فلسفی غیر ایرانی - اسلامی متقن گردیده، ناهنجار شناخته شده و استفاده از مصالح بوم آورد در هندسه‌ای ایرانی - اسلامی مطابق با آموزه‌های دینی و هم‌راستا با نظر فقهای شهرسازی موردقبول خواهد بود.

پیشینه پژوهش

در این بخش ادبیات نظری موضوع شامل واژه‌شناسی، مفاهیم کلیدی و نظریه‌های موجود

در مرحله اول و سپس تجارب عملی در گام دوم مورد بررسی قرار می‌گیرد.

پیشینه نظری

در نظام عمران شهری اسلامی، فقه اسلامی است که محتوای ایدئولوژیک این نظام را تأمین می‌کند و دانش فنی مهندسی عمران است که تأمین‌کننده شکل و قالب و صورت اجرایی این نظام است (اراکي، ۱۳۹۷). مطالعات ادبیات موجود نشان می‌دهد در تعریف واژه «فقه» علیرغم بیان‌های متعدد، اجماع نسبی با مضمون «فهم و درک عمیق موضوعی خاص بر اساس استناد به اسناد متقن» وجود دارد. چنان‌که صدری (۱۳۹۳) بیان می‌کند فقه در لغت به معنای فقه نیک و درک کنه مطلب است. همچنین عده‌ای در تعریف فقه بر فعالیت جمعی فقیهان به معنای ابهام‌زدایی از سایه‌های جهل نسبت به سوژه استناد می‌کنند (خسروپناه، ۱۳۸۹ و حقیقت‌بین و قلندریان، ۱۳۹۴). عده‌ای مانند محقق داماد بر تفکیک علم اصول فقه و قواعد فقهی پای می‌فشارند (محقق داماد، ۱۳۸۲) و معتقدند قواعد فقهی جهان‌شمول و عام بوده اما مسائل فقهی خاص و موردی هستند (حقیقت‌بین و قلندریان، ۱۳۹۴).

در علم فقه، منظور از قاعده فقهی، اصولی است که در راه به دست آوردن احکام شرعی الهی استفاده می‌شوند و قاعده فقهی فرمولی است بسیار کلی که منشأ استنباط احکام محدودتر واقع شده و اختصاص به یک مورد خاص ندارد، بلکه مبنای احکام مختلف و متعدد قرار می‌گیرد (نوحی، ۱۳۸۴).

منظر شهری در برخی مطالعات به مفهوم هنر سامان بخشیدن بصری و ساختاری به مجموعه ابنیه، مکان‌ها و خیابان‌های سازنده محیط شهری است (کالن، ۱۳۸۲). صاحب‌نظران معتقدند منظر شهر امکان قرائت محیط شهری را به مخاطب می‌دهد و از این لحاظ در مطالعات شهری اهمیت فراوانی می‌یابد. محیط بصری شهر سرشار از نشانه‌های قابل قرائت و قابل درک است و از این مجرا قابلیت ارائه ارزش‌های مذهبی وجود دارد و برای آن همانند موجودی پویا، زنده و تکامل‌یابنده، دوران تحولاتی از جنینی تا بلوغ را دنبال می‌کنند (گلکار، ۱۳۸۷).

در طرح تحقیقاتی «تدوین ضوابط و مقررات نمای ساختمان‌های شهر تهران»، رابطه نظام‌مند میان «حق جلوه» و «حق نظاره» در آموزه‌های اسلامی تبیین و بازنمایی گردید (ادیب زاده، ۱۳۹۷). همان‌گونه که مشخص است هر بنا به واسطه حق تسلیطی که مطابق فقه اسلامی برای مالکین وجود دارد، دارای میزانی از حق جلوه می‌باشد. در حقیقت می‌توان گفت هر بنا حق دارد از طریق نما، یا طرق دیگر در فضای شهری جلوه‌گری داشته باشد. کما اینکه همواره کیفیت زیبایی و تنوع منظر شهری یکی از عوامل افزایش‌دهنده جذابیت‌های فضای شهری است و حضورپذیری، تعامل، سرزندگی و بسیاری کیفیت‌های دیگر را راهبری و راه‌اندازی می‌کند. این قابلیت نمای بنا در ارتباط با «حق چشم»، «حق استیفا» و «حق تمتع» قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر در فقه و اندیشه اسلامی به تعبیر رساله حقوق امام سجاد، احصاء حقوق جلوه و نظاره، بدون توجه به حق استیفا (به معنی استفاده حداکثری از قابلیت‌های وجودی هر چیز یا هر شخص) و حق تمتع (به معنی بهره‌مندی و نفع بردن از شخص یا چیزی بر اساس حدود و شرایط مشخص)، ممکن نخواهد شد (ادیب زاده، ۱۳۹۷). چشم حق دارد (یکی از حقوق جوارح) از زیبایی‌های بصری محیط برخوردار گردد و مسلمان حق دارد علاوه بر برخوردارگی از کیفیت‌های منظر شهری، نوع احسن و اکمل آن را پذیرش نماید.

پاکزاد معتقد است نما حدفاصل درون و برون بناست و به‌عنوان عنصری سه‌بعدی محل تلاقی ویژگی‌ها و جنبه‌های خصوصی معماری بنا و جنبه‌های عمومی و شهری است. در این حالت نما عضوی از بدنه و حتی منظر شهری تلقی شده و نقشی گسترده‌تر از نقش معمارانه می‌یابد. نما به لحاظ بصری، در حوزه ادراک و رفتار نیز جایگاه ویژه‌ای دارد تا آنجا که به‌عنوان دریچه درک بصری عمل می‌کند و ادراک بصری محیط را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد و علاوه بر اثرات بصری و زیباشناسی واجد اثرات روانی و اجتماعی نیز گردیده و مؤثرترین عنصر تأثیرگذار بر کیفیت بصری بنا و فضا می‌شود (پاکزاد، ۱۳۸۶).

خودنمایی شهر اگر در مقیاس کلیت شهر باشد، از آن‌جهت که باعث خوانایی و هویت بخشی به شهر شده مثبت تلقی می‌گردد (توسلی، ۱۳۷۶). چنانچه خودنمایی و جلوه‌گری شهر در مقیاس کلان منظور باشد، این موضوع به برندسازی و تصویرانگیزی

شهر کمک نموده خود را در مقام هویت و شخصیت به شهر اضافه نموده و در فرایند رقابت شهرها برای تصاحب منابع و سرمایه‌ها مفید واقع می‌گردد.

ساختمان‌های شهر اگر اجازه جلوه‌گری بی‌حساب و کنترل نشده یابند، بدون شک هر معماری به‌عنوان فعالیتی مهندسی هنری سعی در قدرت‌نمایی و جلب مخاطب بیشتر اثر هنری خود خواهد داشت؛ بنابراین تمام مهارت هنری و مهندسی خود را به خدمت خواهد گرفت تا بتواند به شاخص‌ترین وجه ظهور یابد. در چنین میدانگاهی، مجموعه شهری به کلاژی از وصله‌های ناهمخوان و متفاوت تبدیل می‌گردد. در حقیقت چنانچه همه ساختمان‌های شهر شاخص شوند، پس در واقع هیچ ساختمانی شاخص نخواهد بود! مثال چنین تنوع کنترل نشده‌ای، شهرهای بی‌هویت و گمراه‌کننده امروزین هستند. شهرهایی که هر بنا ساز خود را می‌نوازد و رنگ و ریتم متفاوت از دیگری خواهد داشت.

اصول منظر شهر اسلامی

معماری و شهرسازی ایرانی- اسلامی از طراحی، ظرافت و دقت نظر بی‌نظیری برخوردار است و در این میان اصول جهان‌بینی اسلامی تأثیرات غیرقابل کتمان در هویت و شکل‌دهی به آن از خود بر جای گذاشته است. تقسیم طول جداره با تناسب عمودی و افقی، تقارن در کلیت جداره، تکرار و ریتم در کلیت جداره، قاب‌بندی تناسب توسط عناصر عمودی و افقی، ارتفاع طبقه همکف بیشتر از طبقه‌های فوقانی، شکستن خط زمین و آسمان توسط عناصر عمودی، سلسله‌مراتب قاب‌بندی، تعداد فرد گشودگی‌ها، استفاده از تالار ستون‌دار در دهانه‌های مرکزی، تقارن سلسله‌مراتبی، تأکید بر خط آسمان و زمین، راهبردهای شهرسازی سنتی ایرانی- اسلامی در منظرسازی شناخته می‌شود (بحرینی و خسروی، ۱۳۹۳).

با مطالعه اسنادی در متون مختلف می‌توان اصولی را برای منظر شهر اسلامی استخراج کرد که تعدادی از این موارد در ادامه برشمارده می‌شوند: اصل وحدت در عین کثرت در معماری و شهرسازی ایرانی- اسلامی، اصل سیر از کثرت به وحدت در ساختار فضایی و هندسی، اصل مرکزگرایی، اصل رده‌بندی، اصل پرهیز از اسراف و فساد، اصل

عدل و تواضع، اصل عبودیت، توحید و هدایت، اصل معنادار بودن محیط برای انسان، اصل حجاب و پرهیز از ایجاد شرایط گناه، اصل هویت جمعی و پرهیز از وابستگی به بیگانگان، اصل توحیدباوری، اصل اخلاق اسلامی، اصل معادباوری (مولائی، ۱۳۹۷؛ نقی زاده و دیگران، ۱۳۸۹؛ پاک‌فطرت و حیدرزاده، ۱۳۹۶؛ کرباسچی و همکاران، ۱۳۹۲). علاوه بر موارد گفته‌شده و ضوابط بسیار قابل مشاهده برای نماسازی و منظر شهر اسلامی، همان‌طور که شهید مطهری بیان می‌دارد، به‌طور کلی می‌توان مثلث سازنده منظر شهرهای اسلامی را شامل اعتقادات، احکام و اخلاق اسلامی دانست (مطهری، ۱۳۷۷؛ مولایی، ۱۳۹۶).

شهر ایرانی با مفاهیم ریتم، پیمون، تناسب و بوم آوردی عجین است. لذا هر شهر به‌تبع اقلیم خرد متفاوت و استعداد منابع طبیعی، فرم و گشتالت خود را ارائه خواهد کرد. مفاهیم مذکور ما را از سویی به سمت وحدت رویه کلی رهنمون می‌سازد و از سوی دیگر، سرنخ‌هایی از راهکارهای برون‌رفت از تکرار و ملال ارائه می‌دهد. اسلام سنتی در دنیای متجدد سعی در همگام‌سازی دستاوردهای این دنیای نوین با اصول و فلسفه خویش دارد (نصر، ۱۳۸۷)؛ بنابراین با شناسایی اسلام سنت‌گرا علیه بنیادگرایی جزمی، نوآوری‌ها در زمینه منظرسازی و توسعه شهری با مبانی فکری و اخلاقی اسلام هم‌راستا خواهد شد (نصر، ۱۳۸۶).

مطالعات متعدد موجود در خصوص منظر و نما در شهرهای سنتی ایران گاه به‌صورت مستقیم و گاه به‌صورت غیرمستقیم از سفرنامه‌ها و شرح‌حال‌های مربوط به دوره‌های تاریخی، حاکی از اصول منظرسازی در کالبد ابنیه است. در شهرهای سنتی نمای ساختمان‌ها مطابق یک قاعده کاربردی بسیار ساده در نظر گرفته‌شده و بیشترین تزئینات در داخل بنا به‌صورت گچ‌بری، فضاسازی، آئینه‌کاری و... انجام می‌پذیرفت. به‌زعم پیرنیا (۱۳۸۰)، درون‌گرایی یکی از اصول کلیدی نماسازی شهرهای سنتی بود. مطابق این اصل هم تشخیص خانه‌های هدف برای تهاجمات از روی نما ممکن نبوده (کارکرد دفاعی)، هم موجب ترویج تضاد طبقاتی و نمایش تمکن مالی مالک نشده (کارکرد اجتماعی) و از سوی دیگر هزینه‌های ساختمانی را کاهش می‌داد (کارکرد اقتصادی). با یکرنگی و سادگی منظر شهری آرامش بصری- ادراکی مخاطبین شهری نیز در نظر گرفته می‌شد

(توسلی، ۱۳۷۶). اصل مردم‌واری و تناسب هندسی معقول در محصوریت کامل معابر یا ابعاد کالبدی ابنیه از دیگر اصولی است که ضمن نمود صرفه اقتصادی، کارایی عملکردی و بیشترین بهره‌برداری از عناصر اقلیمی را دربر می‌گیرد (حسین‌زاده‌دلیر، اسمعیل‌پور، عزیزپور، ۱۳۸۸).

بوم‌آوردی مصالح نما (رحمتی، ۱۳۹۸)، پالت رنگی نسبتاً مشابه (دهقان، ۱۳۹۳)، سادگی و پرهیز از تقارن خشک (اهری و دیگران، ۱۳۹۰)، انرژی‌کارایی (سفلی، ۲۰۱۲)، محصوریت و بازشوهای کوچک، همچنین توجه به نظم آب، خاک، گیاه و هوا از دیگر اصول مطرح در نماسازی شهرهای سنتی ایران است. سیدحسین نصر معتقد است جهان سنتی ما اخلاقی است؛ جایی که نسبت هنر و اخلاق یکی از مباحث مهم زیباشناسی شناخته می‌شود (نصر، ۱۳۸۷)؛ بنابراین به نظر می‌رسد منظرسازی در شهرهای سنتی واجد اصول متعددی بوده است.

قواعد فقهی حاکم بر منظر و نماهای شهری

در این بخش تعدادی از قواعد فقهی مترتب بر موضوع نماهای شهری و منظرسازی شهرهای ایرانی - اسلامی بیان گردیده است.

۱. قاعده فقهی حرمت الگوگیری از بیگانه

این قاعده فقهی به‌وضوح الگوگیری بدون اندیشه و بدون درک ریشه‌های فکری - فرهنگی موضوع، از بیگانه را ناپسند و مذموم می‌داند. این مورد در نماسازی‌های شهری به‌وضوح و فور مشاهده می‌گردد که طراحان و معماران گاهی تحصیل کرده در کشورهای بیگانه یا طراحان داخلی که تحت تأثیر زرق‌وبرق نماسازی و مصالح نوین بیگانه هستند، با الگوگیری کورکورانه از شیوه‌های مدیریت منظر و نماسازی غربی دست به نماسازی در فرهنگی می‌زنند که به لحاظ ریشه‌های فلسفی و مذهبی و ارزش‌های اجتماعی بستر مناسبی برای پذیرش چنان سبک‌هایی ندارد.

در این مورد بحث اخلاق در مدیریت منظر شهری و نماسازی هم اهمیت می‌یابد.

چراکه چنانچه طراحان و معماران، اخلاق مهندسی و حرفه‌ای را به‌درستی رعایت نکنند به‌راحتی جا برای توجیه الگوگیری‌های غیراصولی و اهمال در رعایت این قاعده فقهی وجود خواهد داشت و این امر به سهولت تصویر ذهنی مخاطبان را به سمت وسوی ناصحیح بیگانه خواهد کشانید (مولایی و غفاری، ۱۴۰۱).

نماهای شیشه‌ای به‌عنوان دستاوردی از فلسفه مدرنیسم غربی، تحت شعار «شفافیت» از این دیدگاه که چیزی برای مخفی سازی ندارد و سادگی را نمایش می‌دهد، پذیرفتنی است؛ اما در این بستر فرهنگی بحث محرمیت و اشراف دید چندان از جایگاهی با اولویت زیاد برخوردار نیست. در فرهنگ ایرانی-اسلامی موضوع حریم و محرمیت به‌عنوان یکی از اصول شهر اسلامی و معماری ایرانی اهمیتی بسیار می‌یابد (ایمان، ۱۳۹۱)؛ بنابراین نماهای شیشه‌ای از لحاظ فقه اسلامی توصیه نشده و ناپسند است. این در حالی است که در نماهای ابنیه شهرسازی سنتی ایرانی هم هیچ‌گاه (حتی در اقلیم معتدل و در دوره قاجار) نسبت سطح شیشه‌ای به سطح کل نما از ۴۰ درصد تجاوز نکرده است (طاهری، ۱۳۸۴)؛ بنابراین در وهله نخست همخوانی هریک از مصالح مورد کاربرد در نماسازی با این قاعده فقهی بررسی گردد.

۲. قاعده فقهی لزوم رعایت حق الناس

حق الناس، به مفهوم حق ثابت برای دیگری می‌باشد. همان‌گونه که ادیب زاده حق چشم و حق نظاره را از حقوق غیرقابل‌انکار افراد می‌داند (ادیب زاده، ۱۳۹۷)، ادای این حق عمومی (حق الناس) که لذت بردن از منظری زیبا و متنوع، درعین حال جذاب و آرامش‌بخش می‌تواند به‌عنوان یک مطالبه فردی یا عمومی مطرح باشد، تکلیفی است که در حوزه مدیریت منظر شهری بیان می‌گردد.

بنابراین چنانچه طراح در مدیریت منظر شهری، طرحی ارائه دهد که منظر شهری موجبات عدم حظ بصری، یا آسیب روحی-جسمی به مخاطب فضای شهری وارد آورد، در حقیقت حق الناس را تضییع نموده و قاعده فقهی مذکور را نادیده گرفته است. در وضعیت امروزه شهرها، شاهد نماهایی هستیم که الحاقات متعدد و نازیبا یا بی‌نظم در نما،

تابلوهای با مفهوم ناخوشایند و تعدد و تنوع بیش از اندازه موجب ملال خاطر نظاره‌گر شده و حق وی برای برخورداری از منظرگاهی با کیفیت را نقض می‌نماید.

۳. قاعده فقهی لاضرر

قاعده «لاضرر» اصل مهمی است که در سرتاسر فقه به آن استناد می‌شود. در بسیاری از مسائل نیز می‌تواند کاربرد داشته باشد؛ علاوه بر قرآن و سنت، عقل و اجماع نیز بر آن گواهی می‌دهد (نوحی، ۱۳۸۴). به تعبیر شهید مطهری برخی از قواعد از جمله این قاعده کار کنترل و تعدیل دیگر قواعد را به عهده دارد (مطهری، ۱۳۸۱). امام خمینی (ره) به جهت اهمیت و ویژگی خاص این قاعده، رساله‌ای مستقل با نام «بدائع الدرر فی قاعده نفی الضرر» به این قاعده اختصاص داده است. در معنای «ضرر» و «ضرار»، امام خمینی فرموده‌اند: ضرر و اضرار بیشتر به معنای کاستی وارد کردن در مال و جان به کاربرده شده است و ضرار و واژه‌های مترادف آن به معنای در تنگنا قرار دادن و ایجاد ناراحتی و مشقت (روحی) به دیگران است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۸).

در نماسازی شهرهای امروزی به‌وفور ابنیه‌ای را شاهدیم که به‌واسطه نماسازی، ضرری را به مخاطب فضا یا عموم اجتماع وارد می‌سازد. چنین فعالیت‌هایی نمود واضح نقض قاعده فقهی لاضرر هستند (کاتوزیان، ۱۳۸۵). یک نمای شهری با رنگ یا نورهای زننده و خیره‌کننده، ممکن است با اختلال در تمرکز رانندگان وسایل نقلیه، موجبات نایمنی و آسیب را فراهم سازد. تابلوهای تبلیغاتی و تجاری در رنگ‌ها فرم‌ها و اندازه‌های متنوع موجب شلوغی و بی‌نظمی بصری محیط شده و با ادراک از سوی مخاطب، به‌واسطه ارسال پیام‌های بصری به‌سوی ناظران و عابران در فضای شهری، ذهن افراد را با خستگی و ملال روبرو می‌سازد. یک نمای شفاف، صیقلی یا براق، با انعکاس نور و یا اشعه‌های مضر خورشید، موجب افزایش احتمال آسیب بینایی به برخی افراد حاضر در فضای شهری را فراهم می‌سازد. یک نمای بیش‌ازحد شفاف و نفوذپذیر با تجاوز به‌حق حریمیت ساکنین داخل بنا یا عابران حاضر در فضا، موجبات آزدگی خاطر ایشان را فراهم می‌کند. یک نمای با مصالح نایمن یا برق‌کشی و نورپردازی غیراصولی با افزایش احتمال سقوط یا بروز

حوادث موجبات نایمینی را برای افراد استفاده‌کننده از فضای شهری مهیا می‌سازد. این موارد و نمونه‌های پرشمار دیگر، همه اقداماتی از فعالیت نماسازی هستند که نقض قاعده فقهی لاضرر را در پی دارند و بنابراین در دیدگاه فقه اسلامی قابل‌پذیرش نیستند.

۴. قاعده نفی تجمل

پرهیز از تجمل و اشرافیگری در کتاب و سنت الهی و نیز در آیات و روایات همواره مورد سفارش قرار گرفته است؛ بنابراین در تمام شئون معماری و شهرسازی هم این قاعده فقهی می‌بایست رعایت گردد (حجتی کرمانی، ۱۳۸۱). یکی از دستاوردهای مدرنیسم و عصر جدید، تلاش دائمی برای ظاهر‌نمایی و بروز تجمل در نماسازی‌های شهری معاصر است. نماهای ابنیه در تلاش‌اند هرچه بیشتر بنا را به سمت کالبدی اشرافی، پرطمطراق و سرشار از زرق‌وبرق هدایت کنند. این موضوع گرچه مصداق عینی نقض قاعده فقهی است اما در شهرسازی معاصر به امری معمول بدل شده و همواره طراحان در تلاش‌اند حتی از مرحله شبیه‌سازی‌های رایانه‌ای گرفته تا ساخت و اجرا، نمایی با بیشترین تکنولوژی و خودنمایی به ارمغان آورند.

نماهای رومی ساختمان‌ها نه برگرفته از ساختمان‌های مسکونی معمولی در روم باستان، بلکه الگو گرفته از هندسه و تناسبات کاخ‌های سلطنتی و اشرافی آن دوران است. نورپردازی‌ها، تزئینات و مجسمه‌سازی‌ها تماماً از ساختمان‌های اشرافی الگو برداری شده و هر طراح می‌داند هرچه نما جلال، شکوه و تجملات بیشتری داشته باشد، متقاضی و خریدار برای آن مهیا خواهد بود. از سوی دیگر همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، نما و منظر شهری در شهرهای ما همچون امانتی است که در اختیار طراحان منظر قرار داده شده است؛ بنابراین معماران و طراحان ضامن حفظ کیفیت این منظر برای مخاطبین هستند و الزامی است مطابق قاعده فقهی ضمان، اتلاف، عدل و قاعده حلیت ضمن تلاش برای ارتقا یا حداقل جلوگیری از بروز نقص در این ودیعه، در راستای پرهیز از هدررفت یا اتلاف مال حرکت کنند.

کنترل این وضعیت و رعایت این قاعده فقهی مستلزم وجود کمیته یا مرجعی

هدایت‌کننده و تصمیم‌گیر در وهله اول و نهایتاً طراحان و معمارانی فهیم و اصیل در مرحله ساخت است تا بتوان حرمت الگوگیری از بیگانه را به گفتمان رایج در منظرسازی شهری بدل نمود.

۵. قاعده اتلاف

اتلاف بر دو قسم است: اتلاف حقیقی و اتلاف حکمی. «اتلاف حقیقی» آن است که شخصی مال دیگری را به کلی از بین ببرد، مثلاً لباس یا فرش او را بسوزاند یا خانه‌اش را خراب کند؛ ولی در «اتلاف حکمی» نفس مال از بین نمی‌رود، بلکه با بقای اصل مال، مالیت آن نابود می‌شود، مانند این که شخصی یخ و برف متعلق به دیگری را در فصل تابستان در مکانی مخفی کند و در زمستان آن را اظهار و به صاحبش برگرداند. در اینجا، هرچند مرتکب، عین یخ و برف را نابود نکرده (اتلاف حقیقی) ولی چون آن را از مالیت و ارزش انداخته، مرتکب اتلاف حکمی شده است (محقق داماد، ۱۳۷۹). تردید نیست که اتلاف مال دیگری بدون اذن صاحب آن، از مصادیق تجاوز و تعدی بر دیگری محسوب می‌شود.

همان‌طور که در میانی فقهی قاعده عدم اسراف مشاهده گردید، قاعده اتلاف ناظر بر فعالیت‌هایی است که در هر فعل انسانی، پرهیز از دوباره‌کاری و یا به هدر دادن منابع مورد توجه باشد (حجتی کرمانی، ۱۳۸۱). امروزه در نماسازی‌های شهری، شیوه‌هایی از اجرای نما یا مصالحی را مشاهده می‌کنیم که یا بیش‌ازحد نیاز در راستای تزئین کوشیده و مصالح بسیار بیشتر از حد لازم را مصرف کرده‌اند، یا به لحاظ اتلاف انرژی (عدم تطابق با اقلیم) عملکرد مناسبی ندارند و یا از حیث مقاومت، عمر و دوام مصالح به گونه‌ای کار می‌شود که ظرف مدت‌زمان کوتاهی نیازمند اجرای دیگر باره نماسازی و اتلاف انرژی، زمان و هزینه مجدد خواهیم بود. با چنین نگاهی، فقه اسلامی کاربرد مصالح غیربومی، مصالحی که برای پرداخت آن انرژی زیادی صرف خواهد شد (مانند پرداخت و صیقل دهی سنگ در نماهای رومی)، مصالحی که به لحاظ انرژی کارایی ضعیف هستند (مانند نمای کامپوزیت و شیشه‌ای) و مصالحی که دوام چندانی نداشته و به سرعت نیازمند ترمیم و

بازسازی هستند را ناپسند می‌داند.

۶. اخلاق اسلامی

ارزش‌های اخلاقی، زیربنایی را فراهم می‌کند که یک جامعه بر آن بنا می‌شود. این خط‌مشی‌ها، مواردی چون ویژگی‌های اصلی حرفه، روابط اعضای حرفه با جامعه، روابط اعضای حرفه با یکدیگر و درنهایت روابط هر عضو با جامعه حرفه‌ای را دربر می‌گیرد (خواجوی و همکاران، ۱۳۹۹). طرح معماری خانه‌های سنتی ایران از عوامل مختلفی چون مذهب، فرهنگ، ویژگی‌های جغرافیایی، اجتماعی تأثیر پذیرفته است. در این میان توجه به ارزش‌ها و اصول اخلاقی و حقوقی برگرفته از احکام دین اسلام باعث کارکردهای معنوی و آرامش-بخش مسکن سنتی شده است (ولیزاده، ۱۳۹۷). معمار سنتی با تکیه بر ارزش‌های اخلاقی حقوقی از قبیل زیبایی، عدالت، تکریم مهمان، رعایت حریم‌ها، عدم اسراف، عبرت و پندپذیری و غیره خانه سنتی را به گونه‌ای طراحی کرده است که هدف نهایی از ساخت خانه یعنی آرامش و کرامت انسان در فضای خانه حاصل شود.

توجه به حقوق انسان بر مبنای توصیه‌های اخلاقی که برگرفته شده از آموزه‌های اسلامی هستند از عوامل بسیار مهم در روند شکل‌گیری معماری ایران است و همواره در ماهیت ابنیه سنتی و روند شکل‌گیری آن‌ها مؤثر بوده است. توصیه‌های اخلاقی در معماری خانه‌های سنتی از آن توجه بوده است؛ و تأثیرات آن در قالب رعایت محرمیت، عدم اسراف، اهمیت مهمان‌نوازی، حسن هم‌جواری، حقوق همسایگی، پرهیز از اسراف و رعایت قناعت تجلی یافته است (حیاتی و دیگران، ۱۳۹۷). معماری بناهای سنتی ایران، با شاخصه‌هایی چون توجه به ویژگی‌های اقلیمی، عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی-فرهنگی عین می‌باشد. در معماری سنتی ایران ساختمان بر اساس فرهنگ و هویت قومی ایرانی شکل گرفته است و هیچ‌گاه نوع پلان برخلاف باورهای دینی و عقیده‌ای پایه‌گذاری نشده‌اند. در گذر زمان به خاطر ناملايمات اجتماعی و دور شدن جوامع از ارزش‌های اجتماعی خودی و بومی، معماری‌های دیگری حاکم شدند؛ که سرتاسر مشکل بودند (ضرغامی و همکاران، ۱۳۹۴).

استفاده از مصالح سنتی مانند خشت و چوب و سنگ در دوران تاریخی و به‌مرور کاربست آجر و گچ در دوره‌های میانه و نهایتاً سنگ و کاشی و گچ در دوره‌های متأخر به جهت نماسازی مشاهده گردید؛ اما توجه به حضور طراح نما به‌عنوان هنرمند این منظرسازی و عزم وی برای رعایت اصول در چارچوب اخلاق حرفه‌ای و اسلامی انکارناپذیر است. چنانچه طراح معمار در کاربست مصالح و هندسه نماسازی زیر بیرق اخلاق اسلامی که متأثر از قواعد فقهی است، عمل کند به نتایج مطلوب و ماندگاری دست خواهد یافت (مولائی و غفاری، ۱۴۰۱).

پیشینه عملی

مهم‌ترین مستندی که در حوزه نما و سیمای شهری در قوانین و مقررات ملی ایران نگاشته شده را می‌توان «ضوابط و مقررات ارتقای کیفی سیما و منظر شهری مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران ۱۳۸۷/۹/۲۵» دانست. این مصوبه که با اهداف ارتقای سلامت و رفاه ساکنین، ساماندهی سیما و منظر، احیای فرهنگ معماری و شهرسازی، جلوگیری از ناهماهنگی بصری و کارکردی در فضاها و درنهایت زمینه‌سازی افزایش تعاملات اجتماعی و تنظیم جریان حیات مدنی، تدوین شده است. این ضوابط در پنج فصل تهیه شده که فصل اول آن به «ضوابط مربوط به سیما و منظر» اختصاص دارد. برخی از ضوابط مطرح در این قانون به شرح ذیل است:

- در احداث ابنیه، انتخاب مصالح نماهای ساختمانی باید به گونه‌ای باشد که علاوه بر رعایت ضوابط و مقررات طرح‌های جامع و تفصیلی و سایر مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، موجب آلودگی محیط‌زیست نشود و قابل بازیافت و پاک‌سازی باشد. به شهرداری‌ها امکان داده می‌شود تا طی برنامه‌ای ۵ ساله نسبت به بهسازی مصالح نمای ساختمان‌های موجود در شهرها اقدام نمایند.
- در پاک‌سازی مصالح ساختمانی، رنگ و بافت مصالح نما در بخش‌های تاریخی شهر هم‌خوانی داشته و تا حد امکان از مصالح بوم‌آورد (محلی) انتخاب شوند.
- کلیه تابلوهای مربوط به فعالیت‌های شهری در سطح شهرها باید در انطباق با

مبحث بیستم مقررات ملی ساختمان، به‌صورت هماهنگ برای صنوف مختلف تهیه شود. ابعاد، فرم، طرح و محل نصب تابلوها باید توسط «کمیته» تعیین و مالکین ملزم به رعایت این مقررات می‌باشند.

- طراحان موظف‌اند در طراحی ابنیه، فضای موردنیاز جهت انباری و محل خشک نمودن البسه را در درون ابنیه پیش‌بینی نمایند.
  - طراحان و مجریان موظف‌اند معماری بناهای واقع در تقاطع معابر را به‌گونه‌ای طراحی و اجرا نمایند که به ارتقای کیفیت بصری و فضایی تقاطع منجر شود.
  - با توجه به اهمیت معماری نبش، کنج، دروازه‌ها، طرح و نمای ساختمان‌های واقع در این نقاط باید به تأیید «کمیته {سیما و منظر}» برسد.
  - استفاده از نماهای پرده‌ای (نماهای آلومینیومی، شیشه‌ای، کامپوزیت، شیشه‌های حیوه‌ای و ...) در جداره بیرونی و قابل مشاهده از عرصه‌های عمومی، ضمن رعایت مبحث چهارم مقررات ملی ساختمان، برای کلیه بناهای دولتی و عمومی ممنوع بوده و استفاده از این مصالح تنها درون بناها مجاز است. به مالکین ابنیه موجود فرصت داده می‌شود تا ظرف مدت ۳ سال، با اولویت بناهای دولتی و عمومی، به اصلاح نمای این ابنیه با مصالح جایگزینی که توسط کمیته تعیین می‌شود، اقدام نمایند.
  - در طراحی و اجرای ابنیه، تأسیسات (کولر، چیلر و ...) به‌صورت نمایان در منظر شهری ممنوع است و تأسیسات باید با تمهیدات مناسب از معرض دید عمومی حذف شوند. در ابنیه موجود به مالکان فرصت داده می‌شود تا مطابق برنامه‌ای که از سوی «کمیته» مشخص می‌شود، ظرف مدت ۳ سال به اصلاح نما اقدام نمایند.
- در این قانون اگرچه اولین اقدام رسمی و حقوقی را در خصوص نماسازی و منظر شهری داریم، اما اولاً ضوابط به‌صورت وسیع، جامع‌و‌مانع نیست و امکان نقض بسیاری از قواعد فقهی اسلامی در چارچوب این قانون وجود دارد و گویا این ضوابط با فیلتر قواعد فقهی پالایش نشده‌اند، ثانیاً با توجه به این که ضوابط مذکور در سال ۱۳۸۷ وضع شده‌اند، اکنون با گذشت ۱۳ سال همچنان اهرم اجرایی کافی برای اعمال این ضوابط وجود نداشته و در

وضع کنونی شهرها شاهدیم اهداف این قانون محقق نشده است.

قانون بعدی «دستورالعمل اجرایی سامان‌دهی نما و سیمای شهری اصفهان» است که با استناد به مصوبه ۱۳۸۷/۹/۲۵ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، ضوابط و مقررات شهرسازی طرح بازنگری طرح تفصیلی اصفهان مصوب بهمن ۱۳۹۰ و با توجه به مقررات ملی ساختمان ایران (مبحث چهارم) تهیه شده است. این قانون هم باهدف اصلی ارتقای سیما و منظر شهری و انتظام‌بخشی نماهای شهری جهت کاهش بی‌نظمی‌ها و جلوگیری از اغتشاشات بصری، تقویت مشارکت عمومی برای سامان‌دهی نماهای شهری و ایجاد وحدت رویه نگاشته شد. در این قانون که به‌واسطه وسعت عمل (استانی) جزئیات بیشتری را نسبت به قانون مصوب شورای عالی (سطح ملی) ارائه می‌دهد، تعاریف نمای اصلی و نمای جانبی به‌وضوح تحدید و تفکیک شده، همچنین ساختار اجرایی لازم جهت کنترل اعمال مقررات و حصول اطمینان از حسن اجرای این ضوابط بیان شده است. در این قانون یک ضابطه کلی در خصوص نماهای ساختمانی ارائه شده و بیان گردیده طراحی و اجرای نمای کلیه بناها بایستی به نحوی باشد که متناسب با مبانی و اصول شهرسازی و معماری شهر اصفهان و مطابق با شرایط اقلیمی و محلی شهر و با استفاده از مصالح محلی باشد.

همان‌گونه که مشاهده می‌گردد در این قانون علیرغم اشاره و توصیه مصالح بوم آورد و اصول شهرسازی سنتی، جای سنجه قواعد فقهی خالی است. همچنین در این قانون با ذکر مصالح مجاز، استفاده از مصالح کامپوزیت، آلومینیومی و یا چوب در نماهای اصلی ساختمان‌ها در محدوده بافت تاریخی شهر اصفهان ممنوع اعلام شده و این مصالح را تنها در نمای ابنیه خارج از حوزه تاریخی، به‌صورت کنترل شده و محدود به میزان حداکثر ۱۰ درصد سطح کل نما مجاز شمرده است. همچنین برای بررسی طرح نمای ساختمان فرایند مشخصی به همراه مدارک موردنیاز برای بررسی طرح نما در کمیته نما و منظر شهری اصفهان پیشنهاد شده است.

با بررسی قوانین و مقررات نمای شهری تبریز (مصوبه مورخ ۱۳۶۹/۸/۲۸) و مقررات نمای شهری در شیراز (دستورالعمل کمیته فنی معماری و شهرسازی شهرداری شیراز)، راهنمای طراحی و کنترل نماهای شهری معاونت شهرسازی و معماری شهرداری تهران،

مقررات نماسازی و منظر شهری یزد و موارد مشابه دیگر، مشاهده می‌گردد اگرچه در تمامی این مقررات استفاده از مصالح غیر بوم آورد، بیگانه، آسیب‌رسان و ناسازگار با اقلیم توصیه نمی‌گردد و به عبارتی می‌توان گفت به صورت غیرمستقیم برخی قواعد فقهی در نظر گرفته شده است، اما در تمامی موارد گفته شده اشاره مستقیمی در انطباق مصالح گفته شده با اصول و قواعد فقهی اسلامی به چشم نمی‌خورد و حکم‌های داده شده بسیار محتاطانه با مواضع غیرخودی برخورد کرده‌اند. به عنوان نمونه قاعده فقهی حرمت الگوگیری از بیگانه یا قاعده لاضرر و اتلاف با احکام بلاشک و متقن خود چنانچه در مستندات شهرسازی مصوب بیان می‌گردید، به خوبی می‌توانست بسیاری از مشکلات منظرسازی و نماهای شهری معاصر را رفع نمایند.

روش^۱

پژوهش حاضر باهدف سنجش انطباق رویه‌های حاکم بر منظرسازی شهری با فقه شیعه و اخلاق اسلامی نگاشته شده است. این مقاله به روش گردآوری و از نوع کیفی، به شیوه توصیفی-تحلیلی، تکنیک‌های مطالعه کتابخانه‌ای و فرایند تحلیل محتوای متون فقهی شیعه (تفسیرها و تألیفات) و ادبیات شهرسازی را به خدمت گرفته است. به عبارت دیگر هدف مقاله حاضر تبیین بایدونبایدهای نماسازی ابنیه شهرهای معاصر ایرانی از دیدگاه علوم فقهی اسلامی است.

این پژوهش سه الگوی نماسازی شیشه‌ای، کامپوزیت و رومی، به عنوان نمونه‌ای از الگوهای رایج غیربومی و تجملاتی در نماسازی را به لحاظ قواعد فقهی و اخلاق حرفه‌ای ناظر بر سیما و منظر شهری، مقایسه و سنجش می‌کند. فرامعیارهای زیبایی، ایمنی، حریم و اشراف با مفاهیم گسترده خود به عنوان سنجه‌های این تحلیل قرار گرفته‌اند.

یافته‌ها

در بحث نمای ساختمان‌های کنونی چیزی که بیشترین تأثیر را دارد، سلیقه‌های شخصی

است. این سلیقه‌ها در سطح گسترده هم می‌تواند نقطه قوت باشد، هم نقطه ضعف. از سویی در حیطة معماری يك بنا می‌توان به سلیقه رفتار کرد؛ اما وقتی وارد حیطة عمومی شویم، حق جامعه باید اعطا شود. ممکن است سازنده به دلیل مسائل اقتصادی و یا نداشتن دانش کافی نتواند سازه‌ای منطبق با فضای اطرافش بسازد، آن وقت است که دستگاه‌های اجرایی باید با نظارتی ارشادی وارد عمل بشوند (حیدرزاده، ۱۳۹۶). این در حالی است که در شهرهای ما زبان مشترکی بین نماها وجود ندارد. نه فرهنگ مشترکی برای بیان دارند، نه مصالح یکسانی به کار گرفته‌اند و نه سبک مشخصی را دنبال می‌کنند. درواقع هر يك از نماها در شهر نشانه وضعیت اقتصادی و اجتماعی سازنده و نحوه تفکر و نگرش او به مسائل مختلف است. نمای شهری درواقع ترکیبی از اجزای متفاوت است که بر اساس اتفاقاتی که در خیابان‌ها و معابر می‌افتد، شکل می‌گیرد (ترشایی و پودینه، ۱۳۹۲).

نمای ساختمان‌ها به سبب اینکه هم نمود خارجی بنا است و هم سازنده بدنه شهری بوده و درواقع بستر کالبدی شکل‌دهنده به تصویر ذهنی شهروندان از محیطی که در آن قرار گرفته‌اند، اهمیت می‌یابد. به دلیل همین اهمیت است که در بسیاری از شهرهای پیشرو دنیا، ضوابط و مقررات ویژه‌ای در ارتباط با سیما و کالبد شهر وجود دارد و گروهی از متخصصان با محوریت در موضوعاتی چون شهرسازی، زیباشناسی محیط و معماری به کنترل طرح‌های معماری و شهرسازی از دیدگاه هماهنگی نمای بیرونی ساختمان‌ها و بستر قرارگیری آن‌ها می‌پردازند (پاک‌فطرت و حیدرزاده، ۱۳۹۶).

باتوجه به گستردگی مصالح و شیوه‌های اجرایی در نماسازی ساختمان‌ها، همان‌گونه که پیش‌تر گفته شد، امروزه در محیط شهری شاهد تنوع فراوان و بی‌حدوحصر نمای ابنیه هستیم و اغلب به‌جز ساختمان‌های مجتمع و ابنیه سازمانی، هر بنا سعی می‌کند در بستر زمینه‌ای خود را متفاوت جلوه دهد؛ بنابراین بررسی تمامی سبک‌های نماسازی در زمینه شهر نیاز به تحقیقات گسترده‌ای دارد. لذا برای نوشتار حاضر تنها سه نمونه سبک نماسازی رومی، نماسازی با مصالح فلزی کامپوزیت و نماهای شیشه‌ای مدرنیستی در گروه کلی «نماهای غیربومی» موردبررسی قرار گرفته است.

برای هر تازه‌واردی به شهر، اولین برداشت از شهر پیامی است که از نماهای شهری

دریافت می‌کند و این اولین برداشت، خود بسیار تعیین‌کننده و ماندگار است. نفوذ و غلبه تفکر مدرنیسم از یک طرف و هرچ و مرج و اغتشاش فکری ناشی از غرب‌زدگی و بیگانگی نسبت به ریشه‌های اصیل فرهنگ ایرانی-اسلامی، سیمایی در شهرهای ما پدید آورده است به همان نسبت مغشوش، بی‌هویت، فرسوده و بی‌معنی (تشکری، ۱۳۹۲).

با شناسایی قواعد فقهی ناظر بر منظر و نماهای شهری، امکان سنجش انطباق هریک از سه الگوی نمونه با الزامات مدنظر شهرسازی اسلامی فراهم می‌آید. جدول (۱) سه فرامعيار ایمنی، زیبایی، حریم و اشراف که واجد مفاهیم جامع و فراگیر هستند را در تلاقی با نمونه‌ها قرار داده و میزان همخوانی هر الگو نسبت به شاخص، مورد مقایسه قرار می‌گیرد. این مقایسه وضعیت نمونه در طیف پذیرش یا عدم قبول به لحاظ فقه و اخلاق اسلامی را حکایت می‌کند.

جدول ۱. مقایسه نمونه‌های پژوهش به لحاظ مسائل نماها از منظر فقه و اخلاق اسلامی

(منبع: نگارندگان)

ایمنی	زیبایی	حریم و اشراف	
به‌واسطه مصالح سنگی ایمنی کافی در برابر آتش‌سوزی ایمنی در برابر سرقت به‌واسطه سطح باز شو کم ایمنی ناکافی در برابر حوادث طبیعی ایمنی ناکافی در هنگام نصب	زیبایی بصری نسبی در تناسبات و تزئینات هندسه اقلیدسی و تناسبات مشخص سهولت بروز خلاقیت و پیاده‌سازی تزئینات ظریف	با توجه به تناسبات موجود و الحاقات نما، اصل محرمیت تا حدودی رعایت شده است	نمای رومی
نظر به آلیاژ مورد استفاده و ویژگی‌های فیزیکی-شیمیایی مصالح، امکان حریق و انتقال تنش‌های حرارتی وجود دارد. انعکاس نور موجب کاهش ایمنی و اختلال بصری	زیبایی نسبتاً کم به‌واسطه ارائه نمایی کم‌ارزش بصری و جداره صلب امکان خلاقیت و استفاده از تنوع رنگ وجود دارد عدم امکان الحاقات ظریف و تزئینات ریز	به‌واسطه تناسبات موجود و ارائه جداره‌های صلب، حد بالایی از محرمیت و پرهیز از اشراف دید را در اختیار می‌گذارد	نمای کامپوزیت

حريم و اشراف	زیبایی	ایمنی	
کمترین میزان محرمیت و بیشترین حد از اشراف دید	زیبایی نسبتاً کم به واسطه نماهای یکنواخت عدم امکان الحاقات تزئینی مناسب و ظرافت اجرا	انعکاس نور محیطی عمده دلیل کاهش ایمنی مقاومت کم و آسیب‌پذیری بالای شیشه منجر به خطر کمترین میزان ایمنی و انرژی کارایی	نمای شیشه‌ای

جدول فوق نشان می‌دهد هر یک از سبک‌های نماسازی در معیارهای متفاوت واجد نقاط قوت و ضعفی هستند و لزوم کنترل وضعیت قبل از کاربرد الگو در نماسازی محرز می‌گردد. این در حالی است که منابع شهرسازی اسلامی حکایت از انطباق قابل قبول الگوهای سنتی با کیفیت‌های مدنظر دارند (لطیفی و قلندریان، ۱۳۹۵).

جدول (۲) فراتر از سبک‌های نمونه و به‌طور کلی الگوهای نماسازی غیربومی و تجملاتی را در مقایسه با مفاهیم قواعد فقهی شیعی قرار می‌دهد. همان‌طور که جدول (۲) به‌مثابه یافته اصلی تحقیق نشان می‌دهد، نماهای غیربومی و تجملاتی به دلیل زمینه‌های فکری و فلسفی غیرهمخوان، بسترهای اجتماعی، فرهنگی و محیطی ناهمگون و رویه‌های سوداگرانه، با بسیاری از قواعد فقهی شیعه هماهنگ نیستند.

جدول ۲. تحلیل نماهای غیربومی به لحاظ همخوانی با قواعد فقهی
(منبع: نگارندگان، بر اساس مبانی نظری پژوهش)

رعایت اخلاق منظر	قاعده نفی تجمل	قاعده اتلاف	رعایت حق الناس	حرمت الگوگیری از بیگانه	قاعده لاضرر	
باتوجه به روحیه تجملی و اشرافی نمایی، تفاوت‌های طبقاتی را تقویت کرده و قدرت‌طلبی نظر به خشونت و سردی روحیه فلز، مطلوب نیست	- اشرافی‌گری کامل و بیشترین حد تجمل‌گرایی - رعایت نسبی قاعده - فلسفه اشرافی مدرن و تجمل نسبی	- مصالح سنگی هزینه‌بر، حد بالایی از اتلاف مالی باتوجه به لزوم هزینه برای ترکیب مصالح - بیشترین اتلاف انرژی	- حد نسبی رعایت قاعده - باتوجه به بروز تفکیک طبقاتی، امکان تضييع حق الناس وجود دارد عدم ارائه کامل حظ بصری	- الگوی کاملاً غیربومی و بیگانه - نمایش روحیه سرد مدرن	- ضرر به بستر زمینه‌ای - ضرر به محیط طبیعی به واسطه مصالح غیربومی - انعکاس نور عامل ضرر به مخاطبین فضا	نماهای غیربومی و تجملاتی

جدول فوق اثبات می‌نماید عدم درنظر گرفتن شرایط اقلیمی و زیست‌محیطی بومی، اقتصاد محلی، حقوق افراد و کیفیت‌های فردی مرتبط با بنیان خانواده و درنهایت موضع‌گیری الگوهای غیربومی نسبت به مبانی فرهنگی شیعه همچون پرهیز از اشرافی‌گری، از عمده نقاط افتراق سبک‌های غیربومی با فقه شیعه قلمداد می‌شود. بدیهی است دین کامل اسلام و آموزه‌های ارزشمند شیعی که در قالب قواعد فقهی بیان می‌گردد روشنگر راه مسائل خرد و کلان از جمله اصول نماسازی و منظرسازی شهری خواهد بود؛ بنابراین الزامی است حوزه ساخت و توسعه شهری با نزدیکی بیشتر به مفاهیم عمیق فقهی و اخلاقی اسلام، زمینه را برای رشد هوشمند و توسعه اندیشیده شهرها فراهم نماید.

بحث و نتیجه‌گیری

بحران نمای شهری در کشور ما از مسائل ریشه‌ای و قابل تأمل است. در حال حاضر نه تنها

به‌نما به‌عنوان جزئی از فضای شهری نگریسته نمی‌شود، بلکه اغلب به‌صورت منفرد و برای عرض‌اندام مالکین ساخته می‌شود. این مسئله باعث اغتشاش ادراکی فضاهای شهری شده است (تشکری، ۱۳۹۲). بدنه‌های شهری از مؤثرترین عناصر تأثیرگذار بر کیفیت فضاهای شهری محسوب می‌گردند که اصلاح آن‌ها می‌تواند به بالا رفتن کیفیت منظر عینی شهر منجر شود. منظر عینی نامناسب شهرهای امروزی ما نتیجه دور باطلی است که برون‌رفت از آن نیازمند شناخت ریشه‌ای معضل و ارائه قواعدی است که بتواند حرکت نیروهای مرتبط را در یک راستا هماهنگ کند. با نگاهی به مناظر و بدنه‌های شهری اکثر شهرها و کلان‌شهرهای کشور، مشخص می‌شود که از لحاظ زیبایی‌شناسی و زیست‌محیطی این نماها در وضعیت مطلوبی به سر نمی‌برند.

نظام معماری و شهرسازی از نتایج فرهنگ یک جامعه است. برای بازشناسی تأثیر فرهنگ اسلامی بر حوزه ضوابط و مقررات معماری و شهرسازی، نیاز به شناسایی و بهره‌گیری از سرچشمه‌هایی است که اساس و پدید آورنده این مؤلفه‌های فرهنگی هستند. آیات قرآن و روایات معصومان (ع) که به‌گونه‌ای مستقیم و یا غیرمستقیم به بایستگی‌ها و شایستگی‌ها در رابطه با فضای زندگی اشاره دارند و سفارش‌ها و توصیه‌هایی که توسط آن‌ها در این باره شده، منشأ برداشت‌ها و تفسیرهایی شده که تقریباً به‌طور گسترده در همه حوزه‌های علوم اسلامی نمود یافته است؛ بنابراین می‌توان توصیه‌های حوزه علوم اسلامی را در قالب بایدونبایدهای فقهی در خصوص مسئله منظر و ناسازی شهری به شرح جدول (۳) جمع‌بندی کرد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد فقه شیعه با دقتی مثال‌زدنی و توجه به مفاهیم عمیق کیفیت‌های محیطی و با بیان نکات ظریف فقهی، مسیر توسعه هوشمند شهری را به مقصد مطلوب رهنمون می‌سازد.

جدول ۳. نتیجه‌گیری باید‌ها و نبایدهای وضعیت نماهای شهری (منبع: نگارندگان)

اخلاق اسلامی	نبایدهای فقهی	بایدهای فقهی	نمای مورد نظر فقه اسلامی
الزامی است نماسازی‌ها با اخلاق حرفه‌ای که برگرفته از اخلاق اسلامی است صورت پذیرد و رعایت عدالت، انصاف، نوع‌دوستی و ارزش‌های اخلاقی باشد.	الگو برداری واضح و قابل تشخیص عمومی از نماهای بیگانه اتلاف مصالح، انرژی، زمان و هزینه‌های مالی	با قواعد فقهی اسلامی هماهنگی و همخوانی داشته باشد ایمن، زیبا، بادوام و انرژی کارا بوده، محرمیت داشته باشد	
باتوجه به ماهیت سنگی و خشن و نیز فلسفه قدرت‌طلبی و اشرافیگری آن، تا حد امکان به سمت بومی‌سازی الگو و کاهش هندسه بیگانه حرکت شود. روحیه سرد فلز، طراح و نما را بی تفاوت به دغدغه‌های اجتماعی نکند و نشانی از خودمانی بودن و بومی‌سازی نما در منظر شهری به چشم بخورد. رعایت اخلاق اسلامی به واسطه چالش اشراف و محرمیت با بیشترین دشواری قابل حصول است و الزامی است حتی الامکان سطح شیشه‌ای کاهش یافته یا در معابر عبوری واقع نگردد همچنین علاوه بر خواست کارفرما، مصلحت عموم هم به لحاظ اخلاقی رعایت گردد.	نباید از تزئینات اندام‌واره انسانی و حیوانی استفاده گردد پرهیز از نورپردازی افراطی و خیره‌کننده کاربرد در بافت فرسوده و بافت تاریخی ممنوع کاهش استفاده در مناطق آفتاب‌گیر یا اقلیم گرم ممنوعیت نسبت سطح شیشه به جداره صلب در بنا بیشتر از ۶۵ درصد ممنوعیت استفاده در نماسازی ابنیه حساس و امنیتی نباید در فضاهای گروهی و پذیرای هیجانانگیز گروهی استفاده گردد	الزامی است تا حد امکان بومی‌سازی شده و با کاهش تزئینات اعمال راهکارهای حفظ ایمنی و سعی در اجرای اصولی دسترسی به سیستم اطفای حریق کارآمد ایجاد تنوع در مصالح نما و تلاش برای کنترل سطح فلزی حفظ و کنترل مطلق بحث اشراف دید و محرمیت در نظر گرفتن تدابیر ایمنی و امنیتی برای نماسازی کنترل هدر رفت انرژی و منابع نظافت و بازیابی ادواری و منظم	نمای نهادهای تجملاتی و غیر بومی

همان‌طور که مطالعات نظری این پژوهش نشان داد، همگامی هنر و اخلاق رکن شهرسازی سنتی اسلامی است و در جوامع مدرن امروزه نیز می‌بایست تلاش نمود هر پدیده، سبک یا مصالحی ابتدا برای کاربرد در این بستر فرهنگی، مناسب‌سازی گردد. علیرغم وجود

ضوابط طراحی شهری در فقه شیعه، همان‌طور که گفته شد اقتصاد بازار، گسترش سریع پهنه شهری، اهمال‌کاری اخلاق حرفه‌ای، دوری متخصصین فقهی از حوزه ساخت و موارد متعدد دیگر از دلایل کم‌توجهی به این قواعد محسوب می‌گردد.

یافته‌های پژوهش حاضر حاکی است در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌های حوزه نما و منظر شهری، لزوم حضور گروهی از فقهای منظر شهری که علاوه بر آشنایی با مفاهیم شهرسازی، توانایی بررسی و انطباق پیشنهادها با قواعد فقه اسلامی را داشته باشند محرز می‌گردد. همچنین رعایت اخلاق اسلامی که دربرگیرنده اخلاق حرفه‌ای است برای تمامی طراحان و مدیران نماهای شهری الزامی است و نهادهایی همچون نظام‌مهندسی، سازمان‌های زیباسازی و منظر شهری، شهرداری‌ها و... در خصوص اتخاذ تدابیری جهت پایبندی طراحان و لحاظ این اصول اخلاقی و فقهی در ضوابط نماسازی مسئول خواهند بود. از سوی دیگر مشارکت شهروندی و هریک از افراد ساکن در محلات شهری به‌عنوان یک مطالبه عمومی توقع ملاحظه‌نمایی در انطباق با اصول و قواعد فقه اسلامی را دارند و برنامه‌ریزی در خصوص بروز و ظهور اخلاق اسلامی در نماهای شهری برعهده نهادهای متولی قوانین شهرسازی در بطن جوامع شهروندی، همچون شوراهای محلات، شورای شهر و شهرداری‌ها خواهد بود.

تشکر و سپاسگزاری

در پایان نویسندگان این نوشتار بر خود لازم می‌دانند از تمامی حامیان مادی و معنوی این پژوهش، خصوصاً اساتید دانشگاه هنر اسلامی تبریز تقدیر و تشکر نمایند.

ORCID

Asghar Molaie

 <http://orcid.org/0000-0002-7105-1644>

Mohammad Akbari Riyabi

 <http://orcid.org/0000-0002-6639-9339>

منابع

- ادیب‌زاده، بهمن. (۱۳۹۷)، «حق نظاره و حق جلوه در سیمای شهر اسلامی»، نشریه صفت، شماره ۸۰: ۶۱-۶۷.
- اراکی، محسن. (۱۳۹۷)، فقه و عمران شهری، قم: انتشارات مجمع الفکر الاسلامی، چاپ اول.
- ایمان، میلاد. (۱۳۹۱)، بررسی مسائل فقهی مرتبط با زندگی شهروندی، پایان‌نامه کارشناسی، دانشگاه فیروزکوه.
- بحرینی، حسین و خسروی، حسین. (۱۳۹۳)، راهنمای طراحی فضاهای شهری، جلد اول، جداره‌های فضای شهری، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۸۲)، «پدیدارشناسی نمای ساختمان‌های مسکونی و سیر تکوینی توقعات از آن»، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۱۴: ۱۰۲-۹۱.
- پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۸۶)، مبانی نظری و فرایند طراحی شهری، تهران: وزارت مسکن و شهرسازی، معاونت شهرسازی و معماری، چاپ دوم.
- پاک‌فطرت، علیرضا و خداشناس، ابراهیم و حیدرزاده، احسان. (۱۳۹۶)، راهنمای طراحی و کنترل نماهای شهری - مطالعه موردی شیراز، شیراز: انتشارات نوید.
- ترشایی، کریم بخش و پودینه، حلیمه. (۱۳۹۲)، «نمای ساختمان قوانین شهری سلیقه مردم یا علم و هنر طراح»، هفتمین کنگره ملی مهندسی عمران.
- تشکری، لایلا و یاراحمدی، سمانه. (۱۳۹۲)، «منظر مردمی شهر»، نشریه منظر، شماره ۲۴: ۷۷-۷۰.
- توسلی، محمود. (۱۳۷۶)، قواعد و معیارهای طراحی فضای شهری، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- حجتی کرمانی، علی. (۱۳۸۱)، اسفار اربعه: گزارش سفر به چین، آلمان، واتیکان و حج، به کوشش فریده حجتی کرمانی، تهران: انتشارات کویر، چاپ اول.
- حسین‌زاده‌دلیر، کریم؛ عزیزپور، ملکه و اسمعیل‌پور، نجمه. (۱۳۸۸)، «بررسی رابطه رشد افقی سریع شهر یزد و تحرکات جمعیتی در این شهر»، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۰، شماره ۲: ۱۲۴-۱۰۵.
- حقیقت‌بین، مهدی و قلندریان گل ختمی، ایمان. (۱۳۹۵)، «کاربرد فقه در تحقق منظر شهری امن»، فصلنامه شیعه‌شناسی، شماره ۵۵: ۹۸-۶۹.

- خسروپناه، عبدالحسین. (۱۳۸۹)، «چیستی فلسفه‌ی فقه با تأکید بر تعریف فقه»، نشریه کتاب نقد، سال دوازدهم، شماره ۵۴: ۱۳۹-۱۰۷.
- خلیفه‌ای، مجتبی. (۱۳۹۷)، «چالش‌های منظرشهری در شهرهای میانی»، دانشگاه هرمزگان: نشریه انجمن علمی عمران، شماره ۷.
- سازمان برنامه‌وبودجه، امور نظام فنی و اجرایی. (۱۳۹۵)، دستورالعمل طراحی سازه‌ای و الزامات و ضوابط عملکردی و اجرایی نمای خارجی ساختمان‌ها. ضابطه شماره ۷۱۴.
- سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور. (۱۳۹۹)، دستورالعمل نحوه تشکیل و مدیریت کمیته‌های ساماندهی منظر شهری. تهران: وزارت کشور.
- سرای، آرش. (۱۳۸۹)، «ضوابط و مقررات ارتقای کیفی سیما و منظر شهری»، مصوب شورای عالی معماری و شهرسازی ایران ۱۳۸۷/۹/۲۵، ماهنامه شهرداری‌ها، شماره ۱۰۰.
- سیفیان، محمدکاظم. (۱۳۷۷)، «قاعده لاضرر و رعایت آن در اصول معماری و شهرسازی اسلامی»، فصلنامه هنرهای زیبا، شماره ۷.
- صارمی، حمید. (۱۳۹۲)، درسنامه‌ی برنامه‌ریزی مسکن، دانشگاه علم و صنعت ایران.
- صدری، سیدمحمد. (۱۳۹۳)، درآمدی بر فقه: آشنایی با فقه با تکیه بر چگونگی شکل‌گیری فقه معاملات. تهران: انتشارات قانون‌مدار، چاپ اول.
- طاهری، صولت. (۱۳۸۴)، «رعایت اخلاق در مهندسی شهرسازی»، دانشگاه بجنورد: نشریه شهرفردا، داخلی رشته مهندسی شهرسازی، ۲۷-۲۱.
- طباطبایی، ملک. (۱۳۹۰)، جداره‌های شهری و نقش آن‌ها در فضای شهری. تهران: انتشارات آرمان شهر.
- علی‌آبادی، محمد و هاشمی طغراجردی، سیدمجید. (۱۳۸۹)، «معرفی اصول حاکم بر حریم بصری خانه بر مبنای اندیشه اسلامی»، دوفصلنامه معماری و شهرسازی طرح و نماد، دانشگاه علم و صنعت ایران، شماره ۲: ۷۴-۶۳.
- قراملکی مظهر، علی؛ موحدی‌نیا، مهدی؛ حسینی، سیدمحمد. (۱۳۹۷)، «اصول و قواعد فقهی حاکم بر مذاکره»، نشریه پژوهش‌های فقهی، شماره ۱۴: ۶۰۶-۵۸۱.
- کالن، گوردن. (۱۳۸۲)، گزیده منظرشهری، ترجمه منوچهر طبیبیان، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم.
- کرباسچی، محمدتقی؛ ناصری، غلامحسین؛ توسلی، فرابین. (۱۳۹۲)، بررسی تطبیقی ضوابط نما در

- شهرداری تهران با اصول و معیارهای معماری اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز: دومین همایش ملی معماری و شهرسازی اسلامی.
- گلکار، کورش. (۱۳۸۷)، «محیط بصری شهر: سیر تحول از رویکرد تزئینی تا رویکرد پایداری»، نشریه علوم محیطی، سال پنجم، شماره ۴: ۹۵-۱۱۳.
- لطیفی، غلامرضا و قلندریان، ایمان. (۱۳۹۵)، امنیت و شهر اسلامی، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی واحد علامه طباطبائی، چاپ اول.
- محقق داماد، سید مصطفی. (۱۳۷۹)، قواعد فقه، انتشارات مرکز نشر علوم اسلامی، جلد اول.
- محمودی، اکبر. (۱۳۹۸)، «بررسی قاعده فقهی حرمت تغیر جاهل»، فصلنامه فقه، شماره ۹۹.
- معاونت شهرسازی و معماری شهرداری تهران. (۱۳۹۳)، راهنمای طراحی و کنترل نماهای شهری، تهران.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۱)، کلیات علوم اسلامی، تهران: انتشارات صدرا.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۸۵)، القواعد الفقهیه، قم: انتشارات مدرسه الامام علی بن ابیطالب، جلد اول.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۸۷)، النکاح. جلد ۷، قم: انتشارات مدرسه امام علی بن ابیطالب، چاپ اول.
- موسوی خمینی، روح الله. (۱۳۸۶)، ترجمه تحریرالوسیله امام خمینی، ترجمه علی اسلامی، دفتر انتشارات اسلامی.
- مولایی، اصغر. (۱۳۹۶)، «تبیین نظم شهر اسلامی براساس احکام ثابت»، نشریه فلسفه دین، سال چهاردهم، شماره ۴: ۸۵۵-۸۷۸.
- مولایی، اصغر. (۱۳۹۷)، «تبیین مبانی نظم اجتماعی در شهر اسلامی براساس شریعت اسلامی»، دوفصلنامه اسلام و علوم اجتماعی، سال دهم، شماره ۲۰: ۴۹-۷۶.
- مولایی، اصغر و غفاری، حمید. (۱۴۰۱)، «جایگاه احکام و اخلاق اسلامی و حقوق شهروندی در پروژه‌های عمران شهری (نمونه مطالعاتی: پروژه عتیق تبریز)»، فصلنامه برنامه ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، سال هفتم، شماره ۲۲: ۱۷۴-۱۳۹.
- نصر، سیدحسین. (۱۳۸۶)، «سنت گرای علی بنیادگرایی»، نشریه شهروند امروز، شماره ۳۴: ۳۱-۲۳.
- نصر، سیدحسین. (۱۳۸۷)، اسلام سنتی در دنیای متجدد، ترجمه محمد صالحی، تهران: دفتر نشر و

پژوهش سهروردی، چاپ اول.

- نصر، سیدحسین. (۱۳۸۷)، «جهان سنتی ما اخلاقی است»، نشریه آینه خیال، شماره ۱: ۲۹-۲۴.
- نقی زاده، محمد؛ زمانی، بهادر و کرمی، اسلام. (۱۳۸۹)، «ملاحظات فرهنگی در شکل دهی به نماهای شهری با تکیه بر ساختار نماهای شهری ایرانی در دوران اسلامی»، نشریه هویت شهر، دوره پنجم، شماره ۷: ۶۱-۷۴.
- نوحی، محمدرضا. (۱۳۸۴)، قواعد فقهی در آثار امام خمینی، تهران: چاپ و نشر عروج.

References

- Adibzadeh, Bahman. (2017). "The right to look and the right to appear in the face of the Islamic city". *Soffeh Magazine*, No. 80, Shahid Beheshti University Press, Tehran. 67-61. [In Persian]
- Aliabadi, M.; Hashemi Togharjardi, S. (2010). "Introducing the principles governing the visual privacy of the house based on Islamic thought". *Architecture and urban planning biannual design and symbol*, Iran University of Science and Technology, 2(2), 63-74. [In Persian]
- Araki, Mohsen. (2017). *Jurisprudence and urban development*. First edition, Jamal al-Fikr al-Islami Publications, Qom. [In Persian]
- Bahraini, H.; Khosravi, H. (2014). *Urban space design guide*. The first volume, facades of the urban space, Tehran University Press. [In Persian]
- Cullen, G. (2000). *Urban Landscape*. Translated by Manouchehr Tabibian, second edition, Tehran University Press. [In Persian]
- Golkar, K. (2007). "Visual environment of the city: evolution from decorative approach to sustainable approach". *Journal of Environmental Sciences*, 5(4), 113-95. [In Persian]
- Hoseinzade Dalir, K.; Azizpoor, M.; Esmailpoor, N. (2008). "Investigation of relationship between rapid horizontal growth of Yazd and population movements". *Geography and environmental planning*, Vol. 2, No. 34, 105-124. [In Persian]
- Haqit Bin, M.; Qalandarian Golkhatami, I. (2015). "The application of jurisprudence in the realization of a safe urban landscape". *Sheia Studies Quarterly*, 14(55), 98-69. [In Persian]
- Iman, M. (2011). *Examining jurisprudential issues related to citizen life. Final project for Bachelor degree*, Firoozkooh University. [In Persian]
- Karbaschi, M.T.; Naseri, G.; Tavasoli, F. (2012). A comparative study of facade standards in Tehran Municipality with the principles and criteria of Islamic architecture. The second national conference of Islamic architecture and urban planning, Tabriz University of Islamic

- Arts. [In Persian]
- Khalifaei, M. (2017). "Urban landscape challenges in middle cities". *Journal of the Civil Engineering Society*, Hormozgan University, No. 7. [In Persian]
- Khosropanah, A.H. (2009), *What is the philosophy of jurisprudence with an emphasis on the definition of jurisprudence, Book Review*, Year 12, Number 54, Pages 107-139. [In Persian]
- Latifi, G.; Ghalandarian, I. (2016). *Security and the Islamic city*. The first edition, Academic Jihad Publications of Allameh Tabatabai branch. [In Persian]
- Mahmoudi, A. (2018). "Examining the jurisprudential rule of sanctity of the ignorant person". *Jurisprudence Quarterly*, 26 (99). [In Persian]
- Makarem Shirazi, N. (2007). *Marriage*. Volume 7, first edition, Imam Ali Bin Abi Talib Publications, Qom. [In Persian]
- Mohagheq Damad, S.M. (1999). *The rules of jurisprudence*. Volume 1, Publications of Islamic Sciences Publishing Center. [In Persian]
- Motahri, Morteza. (2011). *Generalities of Islamic Sciences* (three-volume set). Sadra Publishing House, Tehran. [In Persian]
- Makarem Shirazi, Naser. (2007). *Jurisprudence rules*. C1. [In Persian]
- Molaei, A. (2016). "Explaining the order of the Islamic city based on fixed rules". *Journal of Philosophy of Religion*, 14(4), 878-855. [In Persian]
- Molaei, A. (2017). "Explaining the basics of social order in an Islamic city based on Islamic Sharia". *Islam and Social Sciences bi-quarterly*, 10(20), 49-76. [In Persian]
- Molaei, A.; Ghaffari, H. (2022). "The Position of Islamic Feqh and Ethics and Citizenship Rights in Urban Development Projects (Case Study: Tabriz Atigh Project)". *Quarterly Journal of Urban and Regional Development Planning*, 7(22), 139-174. [In Persian]
- Naghizadeh, M.; Zamani, B.; Karimi, I. (2009). "Cultural considerations in shaping urban views based on the structure of Iranian urban views in the Islamic era". *Hoviyat Shahr Magazine*, 5(7), 61-74. [In Persian]
- Nouhi, M.R. (2004). *Jurisprudence rules in the works of Imam Khomeini*. Tehran: Arouj publishing house. [In Persian]
- Nasr, S. H. (2006). "Traditionalism against fundamentalism". *Today's Citizen Magazine*, No. 34, 23-31. [In Persian]
- Nasr, S. H. (2007). "Our traditional world is moral". *Aine Khayal Magazine*, No. 8, 29-24. [In Persian]
- Nasr, S. H. (2007). *Traditional Islam in the modern world*. Translated by Mohammad Salehi, first edition, Sohrvardi Publishing and Research Office, Tehran. [In Persian]
- Organization of Municipalities and Villages of the country (2019).

- Instructions on how to form and manage urban landscape organizing committees*. Ministry of Interior, Tehran. [In Persian]
- Pakzad, J. (2002). "Phenomenology of the facade of residential buildings and the evolution of expectations from it". *Journal of Fine Arts*, No. 14, 102-91. [In Persian]
- Pakzad, J. (2006). *Theoretical foundations and urban design process*. Ministry of Housing and Urban Development, Vice-Chancellor of Urban Development and Architecture, second edition. [In Persian]
- Pak Fetrat, A.; Heydarzadeh, E. (2016). *A guide to the design and control of urban facades - a case study of Shiraz*. Shiraz: Navid Publications. [In Persian]
- Program and budget organization, technical and executive system affairs (2015). *Structural design guidelines and functional and executive requirements and criteria for the exterior of buildings*. Regulation No. 714. [In Persian]
- Qaramaleki Mazhar, A.; Mohadinia, M.; Hosseini, S.M. (2017). "Feqh principles and rules governing negotiation". *Jurisprudential Research Journal*, 14(3), 581-606. [In Persian]
- Saraei, A. (2008). "Rules and regulations for improving the quality of TV and urban landscape". Approved by the Supreme Council of Architecture and Urban Planning of Iran 9/25/1387, *Municipal Monthly*, 11(100). [In Persian]
- Seifian, M.K. (1998). "Harmless rule and its observance in the principles of Islamic architecture and urban planning". *Fine Arts Quarterly*, No. 7. [In Persian]
- Saremi, H. (2012). *Housing planning textbook*. Iran University of Science and Technology. [In Persian]
- Sadri, S.M. (2013). *An introduction to jurisprudence: familiarity with jurisprudence based on how transactions jurisprudence is formed*. First edition, Qanoonmadar Publications. [In Persian]
- Tarshabi, A., Karim Bakhsh, B. and Pudineh, H. (2012). "Building facade, urban rules, people's taste or designer's science and art". *7th National Congress of Civil Engineering*. [In Persian]
- Tashakkor, L.; Yar Ahmadi, S. (2012). "People's view of the city". *Manzar Magazine*, No. 24, fall, 77-77. [In Persian]
- Tavasoli, M. (1998). *Urban space design rules and criteria*. Architecture and Urban Planning Studies and Research Center of Iran. [In Persian]
- Taheri, S. (2004). "Compliance with ethics in urban engineering". (*Shahrfarda*) *internal journal of urban engineering field*, Bojnord University, 21-27. [In Persian]
- Tabatabaei, M. (2019). *Urban walls and their role in urban space*. Tehran:

Armanshahr Publications. [In Persian]
Vice-Chancellor of Urban Development and Architecture of Tehran
Municipality (2013). *Guide to the design and control of urban
facades*. Tehran. [In Persian]

استناد به این مقاله: مولائی، اصغر، اکبری ریایی، محمد. (۱۴۰۲). آسیب‌شناسی قواعد و رویه‌های منظر و نماهای شهری از منظر فقه شیعه، فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، ۸(۲۴)، ۱۸۱-۲۱۵.

DOI: 10.22054/urdp.2023.69365.1468

Urban and Regional Development Planning is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License...

